

YENİ KENT DOKULARINDA EKOLOJİK AĞLARIN KARŞILAŞTIRILMASI: HALİLİYE (ŞANLIURFA) ÖRNEĞİ

(COMPARISON OF ECOLOGICAL NETWORKS IN NEW URBAN TEXTURES: THE EXAMPLE OF HALİLİYE (ŞANLIURFA))

Büşra YETİM¹, Canan KOÇ², D. Türkan KEJANLI³

¹Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Diyarbakır/Türkiye
mzgnbsrmjd@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6727-8096

²Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Diyarbakır /Türkiye
canan_koca@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0992-2290

³Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Diyarbakır /Türkiye
turkanak@dicle.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0476-2307

Doi: <https://doi.org/10.53463/ecopers.20250364>

Corresponding Author/İletişim yazarı: Büşra Yetim

E-mail: mzgnbsrmjd@gmail.com

ÖZET

Sürdürülebilir bir kent planının insanı ve içinde bulunduğu doğal çevreyi bir arada değerlendirmesi gerekmektedir. Kentsel yeşil alanların dağılımı ve gelişim biçimi sağlıklı bir kentsel çevrenin oluşumunda önemli bir role sahiptir. Sanayileşme ile dünyada meydana gelen hızlı kentleşme Türkiye’de de 20. yüzyılda oldukça ivme kazanmıştır. Bu süreçte köyden kente göçün etkisiyle ortaya çıkan yerleşim ihtiyacının sonucunda plansız kentleşen Şanlıurfa’da birçok kentte olduğu gibi zamanla önemli çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada son yıllarda dünya genelinde çevre sorunlarıyla mücadele etmek amacıyla ortaya çıkan ekolojik yaklaşımların Şanlıurfa kentine etkileri Haliliye İlçesine bağlı, yakın zamanda gelişmiş olan Veysel Karani ve Karşıyaka mahalleleri üzerinden irdelenmiştir. Yapılan alan çalışmasından elde edilen veriler değerlendirilmiş ve gelişimi devam eden bu iki mahallenin türlerin devamlılığını hedefleyen birer ekosistem olmaktan uzak, salt insan odaklı planlanmış alanlar olduğu tespit edilmiştir. Bu iki alanın devam eden gelişim sürecinde ekolojik yerleşimlere evrilmeleri için öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik ağlar, Kentsel yeşil alanlar, Kentleşme, Şanlıurfa.

ABSTRACT

A sustainable urban plan needs to consider human beings and the natural environment in which they live together. The distribution and development of urban green areas have an important role in the formation of a healthy urban environment. The rapid urbanization that occurred in the world with industrialization gained momentum in Turkey in the 20th century. In this process, important environmental problems have emerged over time in Şanlıurfa, which has become an unplanned urbanization as a result of the need for settlement that emerged with the effect of migration from rural to urban areas, as in many cities. In this study, the effects of ecological approaches, which have emerged in recent years to combat environmental problems worldwide, on the city of Şanlıurfa are examined through the recently developed Veysel Karani and Karşıyaka neighborhoods of Haliliye District. The data obtained from the field study were evaluated and it was determined that these two neighborhoods, which are still developing, are far from being ecosystems aiming at the continuity of species and are only human-oriented planned areas. Suggestions have been developed for these two areas to evolve into ecological settlements in the ongoing development process.

Keywords: Ecological networks, Urban green spaces, Urbanization, Şanlıurfa.

1. GİRİŞ

İnsan-doğa ilişkisinin ve etkileşimlerinin analiz edilip değerlendirilmediği planlama pratikleri çevre sorunlarını tetikleyen önemli etmenlerdendir. Bozulan yaşam alanları psikolojik yönden insanları karamsar ve gelecekte umutsuz kılmaktadır. Bugün insan davranışlarını inceleyen bilimler, kaliteli yaşam ortamlarının sağlıklı toplumsal gelişimi teşvik ettiğini ortaya koymaktadır (Şahin, 2009).

Sistemli bir planlama ve kent tasarımı anlayışı içerisinde kentlerin sağlıklı ve düzenli bir çehreye kavuşması aktif peyzaj alanlarının kentteki dağılımlarının, ölçeklerinin, estetik ve işlevsel özelliklerinin planlanması ile mümkündür. Kent tasarımı içerisinde yeşil alanlar estetik, ekonomik, sosyolojik ve ekolojik yönden yaşam çevrelerinin kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. Kentsel yeşil alanlar estetik yönden kenti güzelleştirir; ekoloji yönünden iklimi düzenler, doğal çevrenin korunmasını destekler, hava ve toprak kirliliğini önler, biyolojik çeşitliliğe katkı sağlar; sosyal anlamda rekreasyon imkânı verir ve insan sağlığına katkıda bulunur; ekonomik anlamda ise enerji tasarrufu sağlar ve mülklerin değerini artırır (Cüce ve Ortaçşme, 2020).

Kentler gelişim süreçlerinde çevresel zorluklarla karşı karşıya kalırken, ekolojik sistemlerin bu süreçte kentsel alanların uyum kapasitesini artırmadaki rolü bilim camiasının giderek daha fazla ilgisini çekmektedir. Ülkemizde kentsel açık ve yeşil alanlar kentsel planlama ve dolayısıyla İmar Yasası ile doğrudan ilişkilidir. Ancak mevcut yasal çerçeve değerlendirildiğinde projelendirme, standartlar, mesleki ve kurumsal yetki ve denetimler vb. birçok yönden eksikliklerin olduğu görülmektedir. Yeşil alanların planlama süreçlerine sistematik bir biçimde dahil edilmemesi kentlerimizdeki açık yeşil alanların düzensiz ve dağınık bir biçimde gelişmesine neden olmaktadır (Gül ve arkadaşları, 2020).

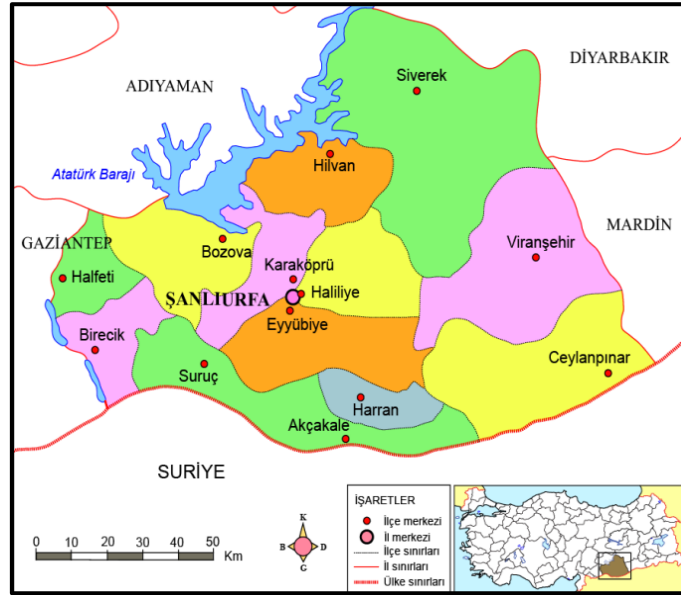
Türkiye’de 1950’li yıllarda sanayileşme ile işsiz kalan tarım işçilerinin kentlerdeki yeni iş alanlarına yerleşmesiyle kırdan kente göç yoğunlaşmıştır. Bunun sonucunda meydana gelen kentleşme beraberinde birçok sorun getirmiştir (Koçak ve Terzi, 2012).

Şanlıurfa ilinde Türkiye’nin diğer kentlerinde olduğu gibi çeşitli yıllarda köyden kente göçün artması ile kontrolsüz bir şehirleşme ortaya çıkmıştır. Yasal çerçevedeki yetersizlikler sonucunda ekonomik kaygılarla ortaya çıkan hızlı ve plansız kentleşme kısa vadede kullanıcıların ihtiyaçlarını çözmüş olsa da uzun vadede ekosistemin dengesini bozan bir tehdit unsuruna dönüşmüştür. Kaynakların gelecek nesillere aktarılabilmesi adına son yıllarda sürdürülebilir büyüme anlayışı dünya genelinde kabul gören bir anlayış olmuştur. Bu bağlamda çalışmada Şanlıurfa’nın Haliliye ilçesinde bulunan ve son 25 yılda gelişmiş olan iki mahallenin karşılaştırılmasıyla bu anlayışın kente yansımaları incelenmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

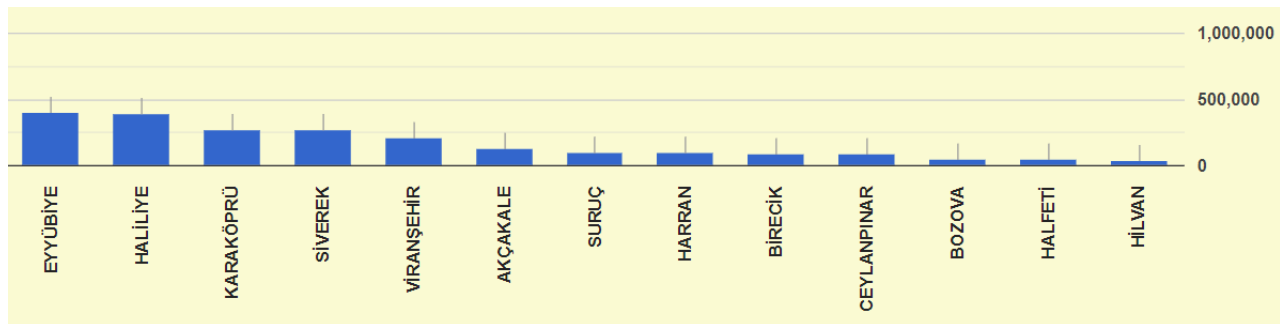
Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan Şanlıurfa, Mezopotamya ile Mısır yolu üzerine kurulmuş bir geçiş bölgesidir. Şehir, yaklaşık 12 bin yıllık geçmişi, coğrafi konumu, ticaret yolları üzerinde bulunması, doğu ve batı arasında bağlantı sağlayan bir kavşak niteliğinde olması gibi nedenlerle stratejik öneme sahiptir. Tarihsel süreç içinde çeşitli medeniyetlerden olumlu veya olumsuz yönde etkilenen kentin mimarisi, yaşam tarzı, sosyal yapısı şekillenmiştir (Şahinalp, 2005). 30-36 kuzey enlemleri ve 37-40 doğu boylamları arasında yer alan kent, deniz seviyesinden 518 m yüksekliktedir. Kuzey batıda bereketli Fırat nehri, doğuda Fırat’ın kollarından olan Habur ırmağıyla sınırlandırılmıştır. Doğusunda Mardin, batısında Gaziantep, kuzeybatısında Adıyaman, kuzeyinde ise Diyarbakır illeri bulunmaktadır. Güneyinde ise 1921’deki Ankara antlaşması ile çizilmiş olan 223 km’lik Suriye sınırı yer alır (Şekil 1). Karasal iklime sahip olan kentte yıllık sıcaklık ortalaması 18 derece dolaylarındadır. Kışları soğuk

geçmeyen yörenin yağışları genellikle yağmur şeklinde olup, bunun büyük bölümü kış aylarında yağmaktadır. Bitki örtüsü steptir (Ekinci, 2006'dan akt. İlyas, 2017).

Şekil 1. Şanlıurfa ilinin sınırları ve Şanlıurfa'nın Türkiye'deki konumu (AFAD, 2022)

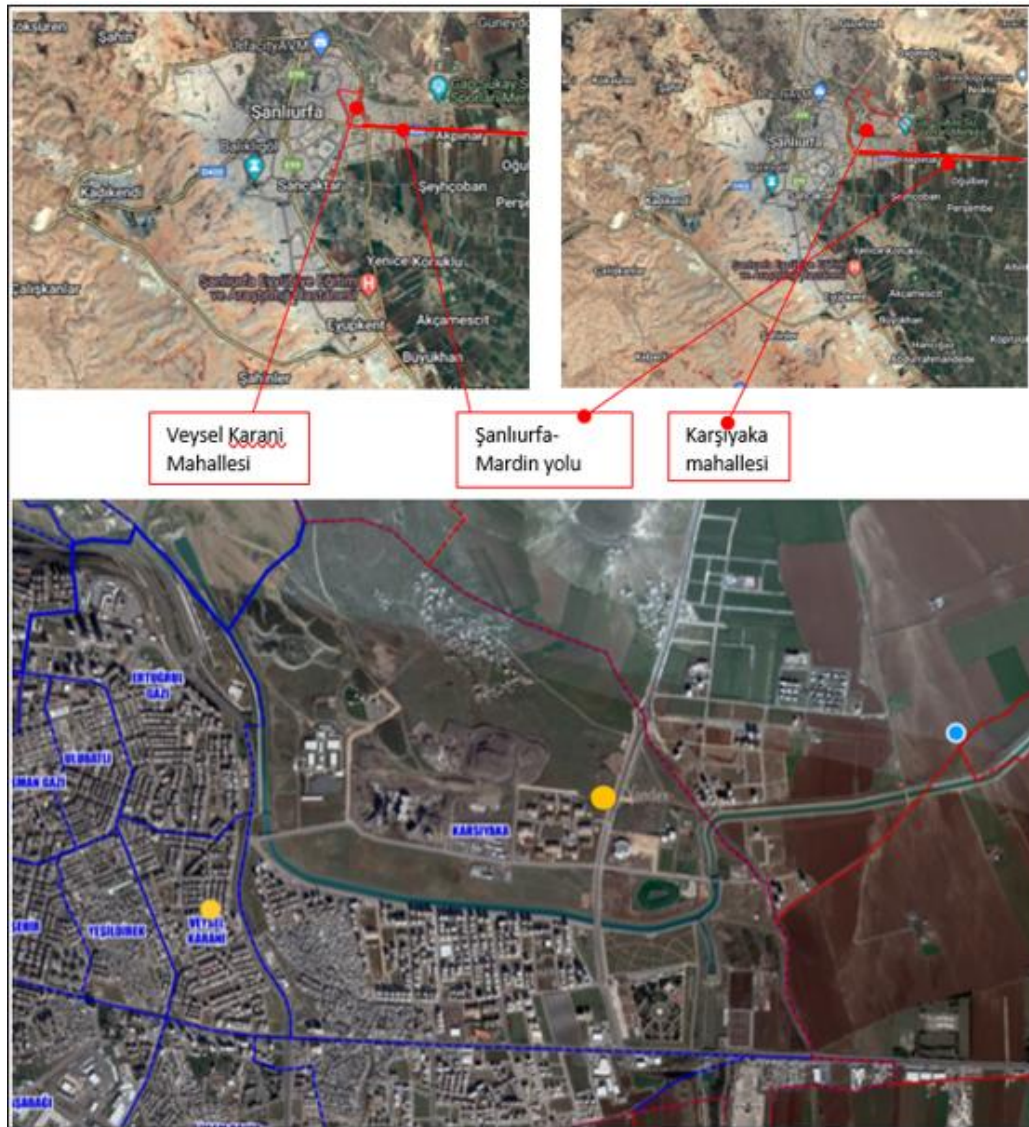
Kentin gelişimi ve büyümesi 20. yüzyılın sonlarına doğru hızlanmış, bu dönemde kent surların dışına doğru yayılmıştır (Türkoğlu, 1987'den akt. Aydoğdu, 2019). Ancak 1950 yılından itibaren nüfusta görülen artış oranlarının %20'lerin üzerinde olması, şehrin mekânsal gelişimine de yansımıştır (Şahinalp, 2005, s. 206). 1970'li yılların başında tarımda insan gücünün yerini makineler alınca Şanlıurfa'da kırdan kente yoğun bir göç başlamış, ancak kentte bu nüfusu karşılayacak yeterli iş imkânı olmayınca, bu göç daha çok İstanbul ve Adana'ya yönelmiş ve kentin nüfusu azalmıştır. 1980'li yıllarda GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) kapsamında yapılacak olan barajın suları altında kalacak olan köylerin tahliye edilmesi ile kırdan kente ikinci bir göç dalgası başlamış, 1970'lerde olduğu gibi göç eden nüfusun bir bölümü daha gelişmiş kentlere yönelmiş, önemli bir bölümü de Şanlıurfa'da kalmıştır. 1990 yılında yapılan nüfus sayımında Şanlıurfa'nın kent merkezindeki nüfusunun 550 bin olduğu, toplam nüfusunun ise 1 milyonu geçtiği bilinmektedir (Karasu, 2014). Şanlıurfa'nın 2023 yılı verilerine göre nüfusu 2.213.964 kişi olup, nüfus yoğunluğu 115 kişi/km²'dir. Kentin en yoğun nüfusa sahip ilçeleri merkez ilçeleri olan Eyyübiye, Karaköprü ve Haliliye İlçeleridir (Şekil 2).

Şekil 2. Şanlıurfa nüfusu ilçe sıralama grafiği (<https://www.nufusune.com/sanliurfa-nufusu>).

GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) ile beraber Şanlıurfa kentinde tarıma bağlı sanayinin gelişmesiyle nüfus kent merkezinde yoğunlaşmıştır. Kent merkezinde artan nüfusun konut

ihtiyacının karşılanamaması sonucu gecekondulaşma artmıştır. Gecekondulaşmayı engellemek ve daha yaşanır bir kent oluşturmak amacıyla Şanlıurfa'da yeni yerleşim alanlarında planlı yapılaşmaya gidilmiştir. 2000 sonrası Türkiye genelinde başlayan düzenli kentleşme hareketlerinin etkisi Şanlıurfa'da da görülmeye başlanmış, bu süreçte gelişen yeni mahallelerde belirli ölçüde yeşil alanlar planlanmıştır. Bu mahalleler çoğunlukla kentin kuzeyinde Şanlıurfa-Diyarbakır karayolu çevresinde ve doğusunda Şanlıurfa-Mardin karayolu boyunca gelişmiştir (Sönmez ve Akgül, 2013). Veysel Karani ve Karşıyaka mahalleleri de Şanlıurfa-Mardin karayolu çevresinde 2000 yılından sonra imara açılan komşu iki mahalledir (Şekil 3).

Şekil 3. Veysel Karani ve Karşıyaka Mahallelerinin Konumu (TKGM'den elde edilen veriler üzerinden yazar tarafından düzenlenmiştir, 2024).

Kentin doğusunda bulunan Mardin tarafına doğru büyümeye başlaması ile önce Veysel Karani Mahallesi, sonra Karşıyaka Mahallesi gelişmiştir. Çalışmada, iki mahallede mevcut olan yeşil alan bağlantıları üzerinden bu alanlardaki kentleşmenin peyzaj ekolojisi açısından kente yansımaları değerlendirilmiş, kişi başına düşen yeşil alan oranları karşılaştırılmıştır. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) web sayfasından elde edilen görseller üzerinden Veysel Karani ve Karşıyaka mahallelerinde bulunan kentsel yeşil alanlar belirlenmiştir. Yeşil alanların kent içinde ve dışındaki yeşil alanlarla bağlantıları tespit edilmiştir.

Peyzaj ekolojisi, ekolojik ağlar ve yeşil koridorlar ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Her iki mahallenin sınırlarının tespiti, yeşil alan bağlantıları ve oranlarının belirlenmesinin ardından literatür taramasından elde edilen veriler ışığında bu alanlardaki ekolojik ağların gelişimi, kentin doğal ve fiziksel çevresine, kullanıcılarına katkıları karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

2.1 Ekolojik Ağlar ve Kentsel Yeşil Alanlar

İçinde bulunduğumuz yüzyılda bilimsel, teknolojik ve sosyal alanlarda hızlı değişimler meydana gelmiştir. Dünyada yaşanan büyük değişimler, ekolojik dengeleri ve geleneksel kent yapıları sarsan karışık ve yeniden ele alınmayı gerektiren bir kentleşme biçimine neden olmuştur (Öztürk Tel ve Erdoğan, 2021). Bu gelişme ile çevre de hızlı bir biçimde değişmiş, insan-egemen bir hale gelmiştir. Bu süreçte insan odaklı parçacıklara ayrılan çevrenin bütünlüğü bozulmakta ve doğal çevre yavaş yavaş parçalara ayrılmaktadır. Bunun sonucunda tek başına hayatta kalamayan habitatlar ve türler koruma amacı ile çevrelerinden izole edilmiştir. Ancak yeni veriler korumanın, izolasyon yerine çok bağlantılı ve eş merkezli bir çevre yaklaşımı ile sağlanabileceğini göstermektedir (Eltan, 2012).

Peyzaj ekolojisi temelinde ele alınan ekolojik ağların kentsel alanlarda oluşturulması, doğal alanların korunabilmesi ve sürdürülebilir gelişme sağlanması için gerekli ve önemlidir. Genel planlama ilkelerinde sosyoekonomik sürdürülebilir gelişmeyi desteklemek ön plandayken, peyzaj planlamasında doğal süreçleri koruyarak olağan değişimi devam ettirmek hedeflenir. Kentsel alanlarda oluşturulan ekolojik ağların temel amacı, doğal ve fiziksel çevre arasındaki dengeyi sağlayan sürdürülebilir peyzajlar oluşturmaktır (Tokuş, 2012).

Ekolojik ağ kavramı ilk olarak 1970'lerde ortaya çıkmış ve Avrupa'da doğa koruma çalışmaları kapsamında giderek önem kazanmıştır. Ekolojik ağ kavramında temel amaç, doğal yaşam alanlarının parçalanmasına engel olmak için tampon bölgeler oluşturmaktır. Tampon bölgelerle asıl doğal yaşam alanı arasında tasarlanacak koridor ve basamaklar; türlerin yeni alanlara kolayca geçmelerini ve yerleşmelerini sağlayarak, bu alanlarda eş ve besin bulmalarına imkân verecektir. Ekolojik ağ kavramı, doğa korumaya daha geniş bir perspektifle yaklaşmak gerektiği düşüncesini benimsemektedir. Alanların ve türlerin korunmasına tek tek odaklanan geleneksel koruma anlayışının uzun vadede yetersiz kalacağından yola çıkarak, türlerin yaşamını devam ettirmek için, yarı doğal bölgelerin ve geniş kırsal alanların oldukça önemli olduğu belirtilmektedir (Ayaşlıgil, 2006). Ekolojik ağlar, parçalanmış doğal sistemlerin birbiri ile bağlantısız formdaki biyolojik çeşitliliği desteklemek amacıyla bağlantılı hale getirilen doğal rezerv alanlarını içeren sistemler olarak tanımlanabilir (Eltan, 2012). Ekolojik ağların ekolojik ve evrimsel süreçlerin, türlerin, habitatların ve kültürel mirasın korunması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, sürdürülebilir kalkınmaya yardımcı olmak gibi amaçları bulunmaktadır (Ayaşlıgil, 2006).

Çeşitli peyzaj öğelerinin bir araya gelmesiyle oluşan kentlerde, doğal potansiyelleri değerlendirmek amacıyla ekolojik ağlar önem kazanmaktadır. Kentsel alandaki sürdürülebilir gelişme, ekolojinin kentin içine katıldığı oranda yeşil ağ sistemlerinin planlanmasıyla gerçekleşir (Aminzadeh & Khansefid, 2009'dan akt. Tokuş, 2012). Ekolojik ağlar, çekirdek (core) alanların ekolojik veya fiziksel bağlantılar ile bir araya getirildiği bir sistemdir. Çekirdek alanlar (koruma statüsünde ya da değil), koridorlar, tampon bölgeler ile bazı durumlarda gelişme ve onarım alanlarından meydana gelmektedir (Şekil 4). Ağın mekânsal olarak bağlantılı olmasını güvence altına alan en önemli bileşenler ise koridorlardır (Alterra Research Center, 2004'ten akt. Tülek ve Atik, 2013). Ekolojik ağ elemanları aşağıda belirtilen özellikleri taşımaktadır:

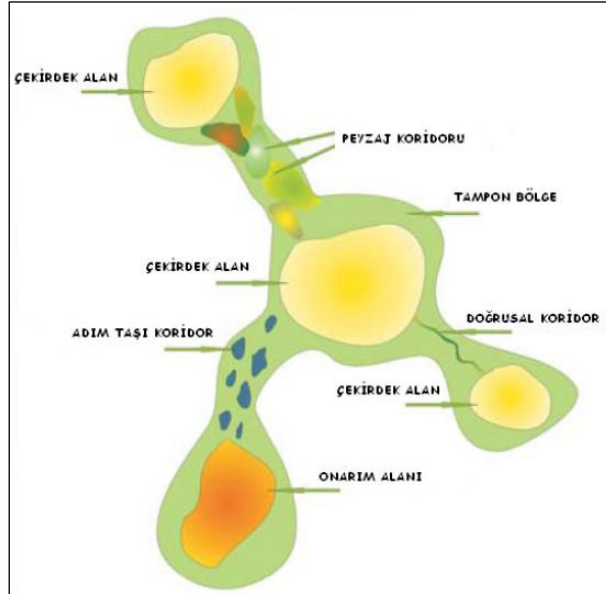
- Çekirdek Bölgeler: Ana fonksiyonu biyoçeşitliliği korumak olan, genellikle ulusal veya uluslararası yasaların koruması altında olan bu alanlar; doğal veya yarı doğal ekosistemleri temsil edip, önemli ya da tehlike altında olan popülasyonları içerirler. Bu alanların içinde arazi

kullanımı fonksiyonel biyoçeşitliliği önceleyecek şekilde yönetilmelidir (Ayaşlıgil, 2006). Kentsel alanlar içerisinde yer alan büyük parklar, bitkilendirilmiş ve geniş bölgelere yayılmış olan oyun alanları, bitkilendirilmiş açık rekreasyon alanları ve kent ormanları gibi bölgeler kentsel ekolojik ağların çekirdek alanları olarak tanımlanabilir (Selim, 2021).

- **Koridorlar:** Çekirdek alanlar arasındaki fonksiyonel bağlantıları kuracak habitatlar olan bu bölgeler, türlerin alanlar arasındaki göçünü sağlamalı veya bu göçe izin vermelidir. Koridorlar, uygun habitat parçalarından meydana gelen basamakların bir devamı olabilirler. Habitatların bölünme tehdidinin önüne geçerek ekolojik bütünlüğü sağlamayı hedeflemektedirler yönetilmelidir (Ayaşlıgil, 2006). Kentsel ekolojik ağlar içerisinde; yeşil dokusu olan karayolları, yürüyüş koridorları, bisiklet kullanımı için yapılmış yollar, akarsular, ana caddeler ve sokaklar çekirdek alanları birbirine bağlayan birer koridor olarak tanımlanabilirler (Selim, 2021).

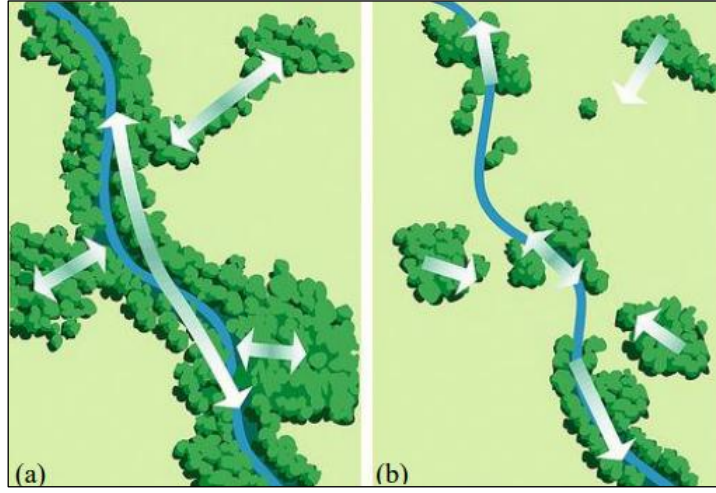
- **Tampon Bölgeler:** Korunan alanlar, olumsuz dış etkenlere karşı tamamen izole edilmiş adalar olarak düşünülmemelidirler. Korunan alanlar dışındaki kaynak kullanımı, korunan alanlar içinde bulunan tür ve habitatlar üzerinde ciddi etkilere sebep olabilmektedir. Bu nedenle tampon bölgeler, çekirdek bölge ile çevresindeki arazi kullanımı arasında yumuşak bir geçiş sağlama ile görevlendirilmişlerdir. Tampon bölgenin büyüklüğü ve alan kullanım modeli, ekosistemin belirgin ihtiyaçlarına ve yerel nüfusa bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Ayaşlıgil, 2006).

- **Sürdürülebilir Kullanım Alanları:** Ekolojik ağ içerisinde bu alanlar daha yoğun arazi kullanımı olan alanlardır. Ancak yine de sürdürülebilir kullanım alanları, ekosistem mal ve hizmetlerinin temin edilmesinde etkili rol almaktadırlar (Ayaşlıgil, 2006).

Şekil 4. Ekolojik Ağ Sistemi ve Bileşenleri (Project Life III-Cro-nen,2005'ten akt. Coşkun Hepcan, 2008).

Kentin çevresinde bulunan doğal alanlarla kent içinde bulunan yeşil alanların, yeşil koridorlarla birbirine bağlanması ve devamlılığın sağlanması, sürdürülebilir bir yaklaşımdır (Şekil 5). Yeşil koridorlar ekosistemin ve doğal yapının sürekliliğinin sağlayarak kentleşmenin ekosistemde oluşturduğu parçalanmaları önlemektedir. Özellikle kent içinde boş kalmış, işlevini yitirmiş bölgelerin; park, bahçe gibi alanlarla birlikte planlanmasıyla yeşil koridor olarak sosyal ve ekolojik katkıyı arttıracak şekilde değerlendirilmesi yoğun yapılaşmaya sahip kentler için uygun görülmektedir (Zhang ve diğ., 2019'dan akt. Onur, 2019).

Şekil 5. Yeşil koridorlarda bağlantılık (a) yüksek bağlantılı koridor, (b) kısmi bağlantı (Tokuş, 2012).

Kentlerde yeşil alanlar; kent parkları, çocuk parkları mahalle parkları, koruluk, ormanlık, refüjler, kavşaklar, spor sahaları, kurumlara ve işletmelere ait bahçeler, ev ve özel bahçeler şeklindedir. Bireylerin faaliyet gösterdiği, alanlar (park ve bahçe gibi) aktif yeşil alanlar olarak, bireylerin faaliyet göstermediği alanlar ise (orman ve refüj gibi) pasif yeşil alanlar olarak nitelenmektedir (Cüce ve Ortaçeşme, 2020). Bu alanların yeşil altyapı sistemleri ile birbirine bağlanması kentsel yaşamı destekleyici bir rol oynar ve kent planlama sürecinde yapısal çalışmaların tamamlayıcısı olarak kente ve kentliye yansır (Selim, 2021).

Araştırmalara göre kentsel yeşil alanların kalitesi, bir başka deyişle işlevselliği ve estetik algısı insanın fiziksel aktivite düzeyini pozitif yönde etkilemektedir (Cohen ve ark. 2006'dan akt. Cüce ve Ortaçeşme, 2020). Kentsel yeşil alanlara olan mesafe azaldıkça insanların fiziksel aktivite düzeyleri ve kentsel yeşil alanları kullanma sıklıklarının arttığı bilinmektedir. Bu durum yeşil alanların kent içerisindeki konumunun önemini göstermekte, "erişilebilirlik" özelliğinin önemini ortaya koymaktadır (Schipperjin ve ark. 2013'ten akt. Cüce ve Ortaçeşme, 2020).

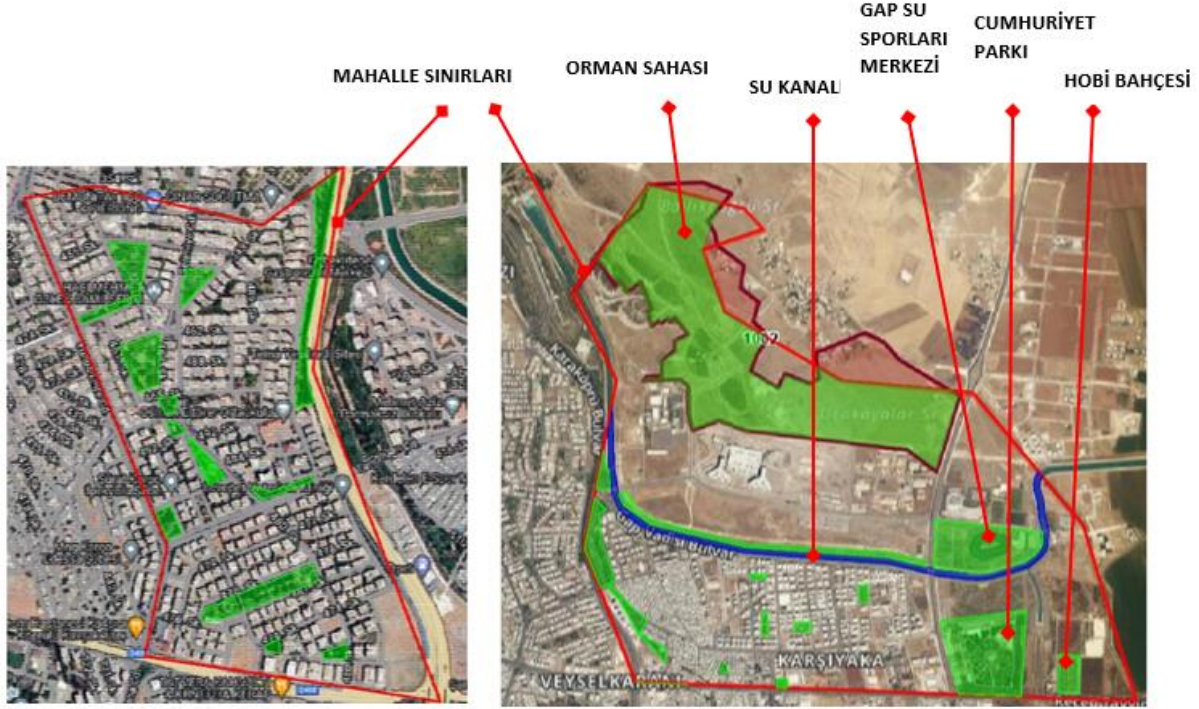
Hızlı, düzensiz ve çarpık kentsel eğilimi, ekolojik temeller üzerine yapılmayan plan ve uygulamalar, pek çok sorunu da beraberinde getirmekte, insan sağlığını ve yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Bu şekilde tasarlanan kentler, insanları doğadan koparmakta, fiziksel ve zihinsel açıdan dezavantaj oluşturmakta, yaşamları tekdüzeliğe mahkûm etmektedir (Gül ve Küçük, 2001).

Türkiye'de yeşil alan planlamasını düzenleyen yasal çerçeve, imar mevzuatıdır. Bu mevzuata göre yeşil alanlara yönelik tutum, kentte yaşayan her bireye belirli büyüklükte (m^2) yeşil alanın sağlanmasının gerekliliğidir. 1985 yılında çıkarılan ve hala yürürlükte olan 3194 sayılı İmar Kanunu'nda kişi başına düşen yeşil alan miktarı 7 m^2 olarak planlanmıştır. 2 Eylül 1999'da 23804 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik'le kişi başına düşen yeşil alan miktarı 10 m^2 olarak revize edilmiştir. Bu rakamsal belirleyicilerin dışında, mevzuatta yeşil alan planlamasını yönlendiren herhangi bir ibare yer almamaktadır (Manavoğlu ve Ortaçeşme, 2007).

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

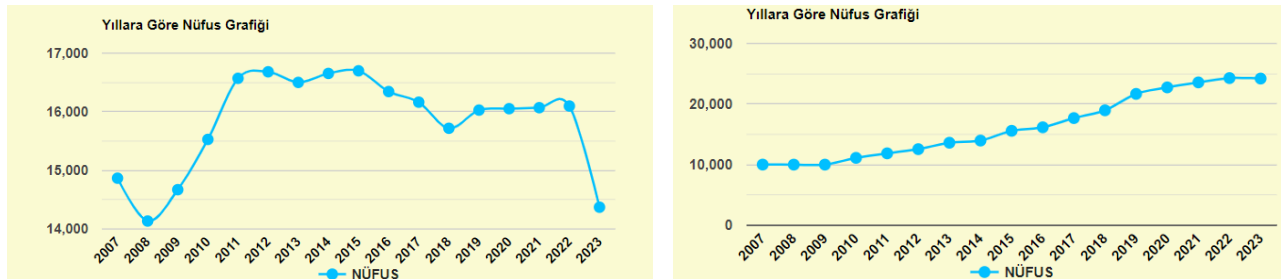
Veysel Karani mahallesinin mevcut nüfusu 14.372 kişi, yüz ölçümü ise 60,42 ha'dır. Veysel Karani mahallesinde bulunan yeşil alanların yüz ölçümleri toplamı 5,17 ha'dır. Karşıyaka mahallesinin nüfusu 24.202, yüz ölçümü 467,73 ha'dır. Karşıyaka mahallesinde yer alan yeşil alanların yüz ölçümleri toplamı 116 ha'dır. Bu yeşil alanın 73,6 ha'lık kısmı pasif yeşil alan olan

orman sahasıdır (Şekil 6). Bu verilere göre Karşıyaka mahallesinin toplam yüz ölçümünün %25'i yeşil alan iken, Veysel Karani mahallesinde bu oran %9'dur.

Şekil 6. Veysel Karani (soldaki) ve Karşıyaka (sağdaki) Mahallelerinin sınırları ve kentsel yeşil alan sınırları (TKGM'den elde edilen veriler üzerinden yazar tarafından düzenlenmiştir, 2024).

Çalışma alanı olarak belirlenen Veysel Karani mahallesinde yoğun yapılaşma bulunurken, Karşıyaka mahallesinde yeni yapılaşma faaliyetlerinin devam ettiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla Karşıyaka mahallesinin nüfus yoğunluğu düşük olmasına karşın, gelişimi devam eden mahallede istikrarlı bir nüfus artışı bulunmaktadır (Şekil 7). Veysel Karani mahallesinde ise nüfusun özellikle 2011 yılı ve sonrasında düzensiz olmasında, 2011'de yaşanan Suriye savaşından sonra gelen sığınmacıların etkisi olduğu düşünülmektedir.

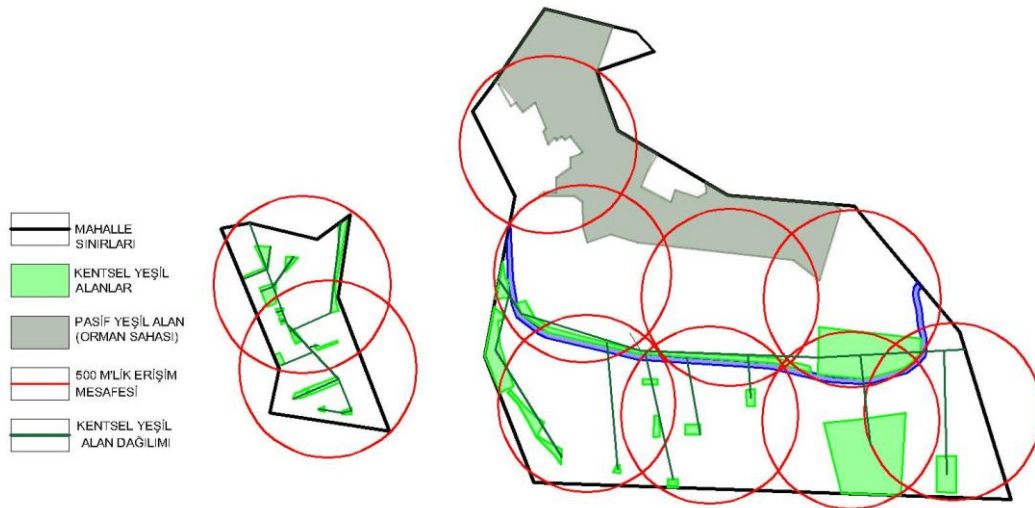
Şekil 7. Veysel Karani mahallesi (soldaki) ve Karşıyaka mahallesi (sağdaki) yıllara göre nüfus artış grafikleri (<https://www.nufusune.com/sanliurfa-nufusu>).

Su kanalı ile ikiye ayrılan Karşıyaka mahallesinin güney kısmında konutlar yoğunlaşırken mahallenin kuzeyinde orman sahası ve şehir hastanesi konumlanmaktadır. Kişi başına düşen yeşil alan miktarı Veysel Karani mahallesine göre oldukça fazladır (Tablo 1). Karşıyaka mahallesinde yapımı devam eden şehir hastanesinin alandaki nüfus yoğunluğunu arttıracığı, bununla birlikte yeşil alan ihtiyacının da artacağı öngörülmektedir.

Tablo 1. Veysel Karani ve Karşıyaka mahallelerinde nüfus ve yeşil alan büyüklükleri

	Veysel Karani mahallesi	Karşıyaka mahallesi
Nüfus	14.372	24.202
Yüz Ölçümü	60,43 ha	467,737 ha
Nüfus Yoğunluğu (Kişi sayısı/Alan(ha))	237,82	51.74
Yeşil alan miktarı	51.794 m ²	1.160.079 m ²
Kişi başına düşen yeşil alan miktarı	3,6 m ²	47,93 m ²
Kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı	3,6 m ²	16,25 m ²

Her iki alan incelendiğinde Veysel Karani mahallesindeki kentsel yeşil alanların parçalı olarak homojen bir dağılım gösterdiği, Karşıyaka mahallesinde ise Cumhuriyet parkı, GAP su sporları tesisi ve Hobi bahçesi gibi daha geniş alanlara yayılmış aktif kentsel yeşil alanların yanı sıra 76,6 ha'lık bir alana sahip pasif yeşil alan olan orman sahasının da bulunduğu tespit edilmiştir. Kentsel yeşil alanların erişilebilirliği yönünden değerlendirildiğinde her iki mahalledeki parkların 500 m'lik erişim mesafesini sağladığı görülmektedir. Yeşil alan dağılımları incelendiğinde bir aks çevresinde dallanan ancak sürekliliği sağlamayan parçalanmış bir yeşil alan dağılımının olduğu görülmektedir (Şekil 8).

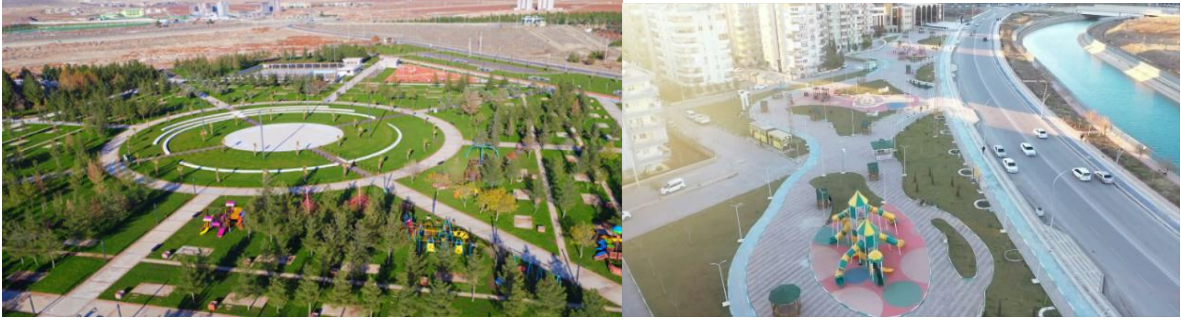

Şekil 8. Veysel Karani mahallesi(soldaki) ve Karşıyaka mahallesi (sağdaki) yeşil alan dağılımları ve 500 metrelik erişim mesafeleri

Veysel Karani ve Karşıyaka mahallelerinde yer alan yeşil alanların ekolojik ağlarda bulunan çekirdek alanlar, onları birbirine bağlayan tampon bölgeler ve koridorları barındırmadığı; bunun yerine çevresinden kopuk ve mekânsal olarak bağlantısız alanlar olduğu gözlemlenmiştir. İki mahalledeki kentsel yeşil alanların kullanıcıların rekreasyonel ihtiyaçlarına yönelik yürüyüş pistleri, çocuk oyun alanları, aktivite alanları, spor alanları, oturma ve dinlenme alanlarını barındıran kompleks yapılar olduğu görülmüştür. Ancak her iki mahallede yeşil alanlar arasında bağlantı kurulmadığından ekolojik sürekliliği ve türlerin devamlılığını sağlamak adına herhangi bir planlama çabası olmadığı görülmektedir (Şekil 9 ve 10).

Şekil 9. Veysel Karani mahallesinde bulunan yeşil alanlardan örnekler

Şekil 10. Karşıyaka mahallesinde bulunan yeşil alanlardan örnekler

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu uygulaması üzerinden yapılan incelemede 2000 sonrasında gelişen Veysel Karani ve Karşıyaka mahallelerinde düzenli bir kentleşme modelinin olduğu, yeşil alan erişim mesafeleri açısından doğru planlandığı ve kullanıcılar tarafından erişilebilir kentsel yeşil alanlar barındırdığı görülmüştür. Ancak ekolojik planlama yaklaşımları açısından değerlendirildiğinde Şanlıurfa'nın son yirmi yılda gelişmiş olan bölgeleri olmaları yönüyle yetersiz oldukları anlaşılmaktadır.

Her iki mahallede bulunan kentsel yeşil alanlar erişilebilir mesafelerde planlanmış olsa da Türkiye'de yürürlükte olan son imar planında kişi başına düşen minimum yeşil alan miktarı olan 10 m² lik alanın Veysel Karani mahallesinde 3,6 m² ile sağlanmadığı, Karşıyaka mahallesinde 16,25 m² ile sağlandığı görülmektedir. Ancak kentsel gelişimin devam ettiği Karşıyaka mahallesinde istikrarlı bir şekilde artan mahalle nüfusu nedeniyle kentsel yeşil alan ihtiyacını karşılayamama riski bulunmaktadır.

Bu bölümde çalışma sonucunda elde edilen bulgular verilmelidir. Elde edilen bulgular ile ilgili literatür çalışmaları yapılarak karşılaştırmalar yapılabilir.

4. SONUÇ

Düzensiz ve plansız kentleşme insanın doğal çevre ile bağlantılı sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılamasını sağlayan kaynakları tüketmekte, bu durum bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlığına zarar vermektedir. Günümüzde insanlar doğal çevreden uzak tamamen yapılı bir çevre içerisinde yaşamını sürdürebilmekte ancak yeterince mutlu olamamaktadır. Bu durumu düzeltmenin yolu yapay çevreye doğal kaynakları dengeli olarak entegre eden planlama ve tasarım yaklaşımlarını benimsemektir (Öztürk Tel ve Erdoğan, 2021).

İnsan ve doğayı sürdürülebilir bir şekilde bir arada tutan ekosistemlerin planlanması dünyadaki kaynakların tükenmemesi açısından her ülke ve kent için bir sorumluluktur. Dünya genelinde ekolojik duyarlılıkla planlanan kentlerin sayısı artarken, ülkemizde bu bilincin henüz yeterince gelişmediği bir gerçektir.

Kentsel açık ve yeşil alanlar özelliklerine göre kentlerin ekosistemlerine ve kentliye psikolojik, sosyal, ekonomik ve estetik vb. birçok alanda değer katar. Ülkemizde bunun doğru şekilde uygulanabilmesi için mevcut mevzuatın bilimsel yönden ve teknik yönünden değerlendirilmesi ve eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. Kentlerin içindeki ve dışındaki yeşil alanlar bütüncül olarak birbiriyle bağlantılı şekilde sürdürülebilir ekolojik bir ağ oluşturma hedefiyle planlanmalıdır (Gül ve arkadaşları, 2020).

Şanlıurfa'nın Haliliye ilçesinde yer alan Veysel Karani ve Karşıyaka mahalleleri ekolojik yerleşimlerin gereği olan yeşil doku, doğal çevre ve ekolojik dengenin korunması ve iyileştirilmesi, kentsel doku ve gelişme anlamında değerlendirilmiş, bu mahallelerin yeni gelişmiş alanlar olmalarına rağmen kent içerisinde parçalanmış yeşil kentsel alanlar barındırdıkları görülmüştür. Yapılan alan çalışması ile elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda yeni gelişmiş/gelişmekte olan iki mahallenin türleri bir arada barındıran ve onların devamlılığını sağlayan ekosistemler olmaktan uzak, içe kapalı kentsel yeşil alanlar ile sadece insan odaklı bir planlama anlayışıyla planlandığı görülmüştür. Veysel Karani Mahallesi'nde kişi başına düşen en az yeşil alan miktarı olan 10 m²'lik alanı karşılamadığı, hala yapılaşma sürecinin devam ettiği Karşıyaka Mahallesi'nde bulunan Orman sahasının da kentleşme baskısı ile karşı karşıya kaldığı gözlemlenmiştir. Kentin büyümeye devam ettiği süreçte gelişimi devam eden iki mahallede parçalı olarak gelişen yeşil alan sisteminde var olan alanları çekirdek alan olarak kabul etmek ve bu alanları ekolojik bir ağ oluşturacak biçimde koridorlarla ve oluşturulacak tampon bölgelerle birbirine bağlamak kent ve kentinin geleceği ve ekolojik denge için oldukça önemlidir. Bu anlamda ulusal ve yerel yönetimlerin iş birliği içerisinde olması yasa ve yönetmeliklerle sürdürülebilir kentleşmeyi destekleyici bir yönetim anlayışını benimsemesi gerekmektedir. Mevcut yasalar değerlendirilmeli; projelendirme, standartlar, mesleki ve kurumsal yetki ve denetimler vb. birçok yönden eksiklikleri giderilmelidir. Bununla birlikte kent kullanıcısının bilinçlendirilmesi de uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2021). *AFAD İRAP İl Afet Risk Azaltma Planı 2021*. T.C. Şanlıurfa Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü.
- Ayaşlıgil, T. (2006). Kazdağlarının biyoeşitliliğinin korunması ve NATURA 2000 / ekolojik ağı. *Kazdağları II. Ulusal Sempozyumu*, Çanakkale.
- Aydoğdu, H. (2019). *Şanlıurfa tarihi kent merkezinde koruma-geliştirme stratejileri üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Benliay, A., & Yıldırım, E. (2013). Peyzaj planlama çalışmalarında peyzaj metriklerinin kullanımı. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6(1), 7–11.
- Coşkun Hepcan, Ç. (2008). *Doğa korumada sürdürülebilir bir yaklaşım, ekolojik alanların belirlenmesi ve planlanması: Çeşme-Urla Yarımadası örneği* (Doktora tezi). Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bornova, İzmir.
- Cüce, B., & Ortaçşeme, V. (2020). Kentsel yeşil alanlara erişilebilirlik. *Peyzaj*, 2(2), 65–77.
- Ekinci, A. (2006). *Orta çağda Urfa*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Eltan, C. (2012). *Ekolojik ağlar ve yeşil koridorlar* (Proje sunumu). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Gül, A., Dinç, G., Akın, T., & Koçak, A. İ. (2020). Kentsel açık ve yeşil alanların mevcut yasal durumu ve uygulamadaki sorunlar. *İdealkent*, 11(Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı), 1281–1312. <https://doi.org/10.31198/idealkent.650461>
- Gül, A., & Küçük, V. (2001). Kentsel açık-yeşil alanlar ve Isparta kenti örneğinde irdelenmesi. *Turkish Journal of Forestry*, 2(1), 27–48.
- İlyas, A. (2017). 1927 nüfus sayım sonuçlarına göre Urfa nüfusunun genel yapısı ve özelliği. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 143–156.
- Karasu, M. A. (2014). Şanlıurfa'da kentsel gelişme ve 6360 sayılı büyükşehir belediye kanunu. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(5), 178–193.
- Koçak, Y., & Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163–184.
- Manavoğlu, E., & Ortaçesme, V. (2007). Konyaaltı kentsel alanında bir yeşil alan sistem önerisi geliştirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 261–271.
- Onur, A. C. (2019). İstanbul'da kentsel dönüşümle kaybolan kentsel yeşil koridorlar: Haliç-D100-Zeytinburnu sahil işlevsiz yeşil koridoru üzerine bir değerlendirme. *Planlama*, 6(2), 79–89.
- Şahin, Ş. (2009). Peyzaj ekolojisi: Kavramsal temelleri ve uygulama alanları. A. Akay & M. Demirbaş Özen (Ed.), *Peyzaj yönetimi* içinde. TODAİE Yayınları.
- Şahinalp, M. S. (2005). *Şanlıurfa şehri'nin kuruluş ve gelişmesi* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sönmez, M., & Akgül, V. (2013). Şanlıurfa şehrinin alansal gelişiminin tarihi yapıların konumları ve uydu görüntüleri ile belirlenmesi. *Türk Coğrafya Dergisi*, (61), 45–62.
- Tel, H. Ö., & Erdoğan, E. (2021). Şanlıurfa, Balıklıgöl kent platosu'nun ekolojik tasarım kapsamında değerlendirilmesi. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 6(2), 564–585.
- Tokuş, M. (2012). *Kentsel yeşil ağlar: İstanbul Sarıyer örneği* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tülek, B., & Atik, M. (2013). Doğa korumada ekolojik ağlar; habitat bağlantıları ve Antalya Düzlerçamı yaban hayatı geliştirme sahası örneğinde incelenmesi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (1), 1–6.
- Türkoğlu, K. (1987). *Şanlıurfa araştırma raporu*. Ankara: İller Bankası.
- Yazmacı Çiftçi, S. (2021). *Ekolojik mimarlık kapsamında malzeme seçiminin yerel mimarideki yeri; geleneksel Urfa evleri* (Yüksek lisans tezi). T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Zhang, Z., Meerow, S., Newell, J. P., & Lindquist, M. (2019). Enhancing landscape connectivity through multifunctional green infrastructure corridor modeling and design. *Urban Forestry & Urban Greening*, 38, 305–317.